

Olika medel – samma mål under 110 år

En kortfattad historik om svenskspråkiga skådespelarutbildningen i Finland

Det inhemska teaterlivet kring sekelskiftet 1800-1900 och tanken om en elevskola

Tanken på att grunda en teaterskola väcktes redan i mitten av 1800-talet. Det professionella teaterutbudet bestod då huvudsakligen av föreställningar som rikssvenska kringresande teatersällskap turnerade med. Det övriga teaterlivet i Finland utgjordes av amatörteater och "sällskapsspektakel" inom föreningar och studentorganisationer. I takt med att den nationella medvetenheten växte sig starkare steg ambitionsnivån och inom kulturkretsarna mognade tanken på att grunda en permanent inhemsk scen. Inte minst hoppades man därigenom att skapa ett forum för den inhemska dramatiken. Man ville få till stånd en professionell teater som skulle "tala med vår tunga, se med våra ögon och känna med vårt hjärta."

Den första teaterskolan, den s.k. Dramatiska elevskolan, öppnade sina dörrar hösten 1866 med målsättningen att utbilda skådespelare på såväl finska som svenska. Skolans historia blev mycket kort och hösten 1869 hade undervisningen upphört.

De första finlandssvenska ensemblerna lät vänta på sig ännu några årtionden, det fanns nämligen ett särskilt problem att kämpa med: fördomarna mot att höra finländsk svenska på scenen. År 1894 kom Svenska Inhemska Teatern (sedermera Åbo Svenska Teater) i gång med sin verksamhet och ensemblen bestod av infödda finländare. År 1898 etablerade sig Folkteatern, också den med inhemsk ensemble i Helsingfors. Svenska teatern i Helsingfors hade verkat sedan 1860 och hade en ensemble som till stora delar bestod av rikssvenska skådespelare. Så småningom kompletterades teaterns ensembler med finländska artister, men de första tiderna fick de spela en undanskymd roll och betraktades som något nödvändigt för att statsbidrag skulle delas ut. Under en övergångsperiod 1907-1915 var Folkteatern ansluten till Svenska teatern som ett slags inhemsk avdelning och när Svenska Teaterns elevskolas verksamhet en bit in på 1910-talet hade funnit sin form och de första eleverna hade vunnit ett visst erkännande hos publiken, kan man säga att en vändpunkt var nådd.

År 1908 inleder Svenska Teaterns elevskola sin verksamhet

Svenska teaterns elevskola grundas i oktober 1907 och teatern beviljades statsunderstöd för att inrätta en teaterskola. Svenska teaterns direktion var hädanefter också elevskolans direktion och skolan inledde sin verksamhet i januari 1908. De första terminerna präglades av en viss planlöshet tills den 30-åriga filosofie studeranden och recitatören **Nicken Rönngren** anställdes. År 1910 blev han föreståndare för elevskolan och ledde den till år 1931. Rönngren gjorde en studieresa till Max Reinhardts Schauspielschule i Berlin, en skola som kunde stå som förebild för Svenska teaterns elevskola. Kursen blev tvåårig med sju timmars arbetsdag och undervisningen fördelades på tre huvudområden: det språkliga med muntlig framställning av modersmålet och recitation, fysisk utveckling med plastik och pantomim, dans och fäktning och som tredje delområde rollstudium och sceniska övningar kompletterat med sång. Dessutom föreläsningar i dramats historia. Många av dem som under elevskolans första år togs in var mycket unga, t.ex. Nanny Westerlund var endast 15 år. Scenspråket var fortfarande en öm punkt och undervisningen i "finländsk svenska" väckte debatt. En

annan sak som diskuterades under elevskolans första decennier var elevernas plikt att fungera som statister i Svenska Teaterns produktioner.

År 1914 omorganiserades skolan delvis och det inrättades en s.k. högre avdelning, en fortbildningskurs för nyblivna skådespelare som efter sin examen engagerats vid Svenska Teatern.

Under åren 1931-41 fungerade **Gerda Wrede** som tillförordnad föreståndare för skolan och från år 1941 som ordinarie. Under hennes första läsår var förhållandena exceptionella då de flesta av de manliga eleverna var inkallade. Efter fredsslutet hösten 1944 var antalet sökande rekordhög. Hösten 1945 introducerade elevskolan en ny form för undervisning, ett slags förberedande skola i form av kvällskurser för ungdomar som väntade på att en ny kurs skulle börja.

År 1949 fanns det planer på att komplettera skolans undervisning med en utbildning för regissörer och teatermålare. Idén kom från Dramaten, där sådana specialklasser införts 1948. Att det fanns ett behov av teaterutbildning för andra yrkesgrupper än skådespelare var ingen ny idé, men några speciallinjer inrättades aldrig.

Fram till år 1955 förband sig eleverna i enlighet med elevskolans stadgar till ett eller två års engagemang vid Svenska Teatern direkt efter kursens slut, om teaterns styrelse så önskade. De andra teatern fick därefter välja bland de elever som Svenska teatern inte hade plats för. Möjligen bidrog det här till att landsortsscenerna var relativt ointresserade av skolans adept. T.ex. Wasa Teaters ointresse berodde delvis på att teaterns ensemble till stor del bestod av rikssvenska skådespelare och det var så teatern och dess publik långt in på 1960-talet ville ha det. De nyblivna skådespelarna var inte heller så pigga på att lämna Helsingfors, där det fanns möjligheter till radio- och filmarbete.

År 1960 förlängdes undervisningen med ett år och skolan var därmed treårig och skolan arbetade med två kurser samtidigt, varav tredje årskursens elever kallades ”premiärelever”.

År 1965 blir elevskolan Svenska Teaterskolan i Helsingfors

År 1965 beslöt direktionen att skolans namn skulle ändras till Svenska Teaterskolan i Helsingfors. Samtidigt godkändes nya stadgar, som definierade skolans administration. Teaterskolans elever var under sitt första år befriade från att delta i Svenska Teaterns program och det innebar att undervisningen inte längre avbröts av förpliktelser mot utomstående.

I maj 1966 avgick Gerda Wrede efter att ha fungerat som elevskolans rektor i 35 år. Till ny rektor utsågs den 29-åriga hum.kand. **Kristin Olsoni**, som hade genomgått elevskolan 1954-56 och som därefter varit anställd vid Åbo Svenska Teater och Skolteatern samt studerat mim i Frankrike och teaterpedagogik i Polen.

Generationsskiftet påverkade undervisningen, läroplanen blev bredare och mer samhällsinriktad. Skolans nya rektor sammanfattade målsättningen i tre punkter: mångsidig och väl koordinerad träning, frigörande av elevens fantasi och personlighet, orientering och ansvar i dagens värld och samhälle. Nya läroämnen som psykologi, sociologi och etik kom på läroplanen, också TV- och radioteknik återkom flera gånger. Tyngdpunkten försköts mot flera gästföreläsare och kortkurser. De ordinarie lärarna rekryterades främst från de två svenska teatern i Helsingfors samt från den finska teaterskolan i sådana fall där det inte var absolut väsentligt att undervisningsspråket var svenska. Praktikperioderna förlades inte längre företrädesvis till Svenska Teatern utan ordnades också vid andra teatrar i landet, både svenska och finska.

Hösten 1969 blev kursen fyraårig och under det fjärde året var undervisningen inriktad på att förnya och fördjupa elevernas insikter i kunskapsämnena i anslutning till större arbeten om antiken, commedia dell'arte samt Brecht. Samma år inleddes en demokratisering av beslutsprocessen inom skolan genom att elevkåren fick två representanter utan rösträtt i skolans styrelse.

Svenska Teaterskolan var inte längre inhyst på Svenska Teatern, utan skolan disponerade två övningsalar i Arbetets Vänner hus på Annegatan 26. De första lärarna på avtalsenliga månadslöner kunde skolan anställa först i april 1974 då skolan beviljades statsunderstöd för två fasta lektorat. De första lektorerna var Östen Engström i talteknik och Jarl Lindblad i scenframställning.

1974 avgick Kristin Olsoni för att bli teaterchef vid Wasa Teater. Som ny rektor tillträdde den 29-åriga hum.kand., dramaturgen **Marianne Korhonen** (f. Möller), som efter avslutade studier vid Suomen Teatterikoulu 1968-72 varit anställd vid YLE/ Finlands Svenska Television som producent. Hon kvarstod som rektor för Svenska Teaterskolan till 1979 och blev därefter biträdande rektor vid Teaterhögskolan samt hade ansvar för Teaterhögskolans svenska institution, som fortsatte Svenska Teaterskolans verksamhet.

Under hela 1970-talet präglades tillvaron på skolan av förväntningarna på den stora teaterskolreformen, som innebar att Suomen Teatterikoulu och Svenska Teaterskolan skulle bilda en statlig högskola, som tillsammans med Konstindustriella högskolans utbildning för scenografi skulle få ett nytt hus som motsvarade utbildningarnas behov. Reformen sköts hela tiden upp och ledde till stor osäkerhet både med tanke på ekonomi och lokaler. Skolans undervisning var spridd på flera adresser i Helsingfors: Arbetets Vänner på Annegatan, Koittos lokaler på Georgsgatan, Brage på Kaserngatan, Sjuksköterskeföreningen på Simonsgatan och Suomen Teatterikoulus lokaler på flera adresser i Helsingfors.

Trots svårigheterna löpte undervisningen utan avbrott. Undervisningen var fördelad på sex huvudrubriker; rörelse (gymnastik, mim och akrobatik, grundträning och balett, stepp m.m.), musik (musikimprovisation, sång i grupp och individuellt, teori och gitarr), tal (undervisning i grupp och individuellt), övriga ämnen (socialpsykologi, teaterteori och -historia, filmhistoria, modersmål, textanalys, yrkesorientering m.m.) samt improvisation och scenframställning (rollarbete, skådespelarteknik, produktioner).

År 1979 blir Svenska Teaterskolan en institution vid Teaterhögskolan

Fram till 1979 var Svenska Teaterskolan formellt underställd Garantiföreningen för Svenska Teatern, men 1979 genomfördes slutligen den omfattande teaterskolreformen, som innebar att teaterskolorna förenades under samma administrativa tak och Svenska Teaterskolan blev en svensk institution i den i övrigt finskspråkiga Teaterhögskolan.

Teaterskolorna flyttade redan år 1978 in i en skolbyggnad i Eira. Redan före flyttningen var det uppenbart att skolbyggnaden inte kunde rymma allt det nya som Teaterhögskolan hade ålagts i samband med att undervisningsministeriet hade definierat högskolans utbildningsområden och utbildningsprogram. Teaterhögskolan hade som uppdrag att år 1983 inrätta en ny institution med tre nya utbildningsprogram för dansare, koreografer och danspedagoger samt år 1986 en ny institution för ljus- och ljudplanerare och dessutom år 1988 inleda utbildning för licentiat- och doktorsgraden med två inriktningar, en på konstnärlig forskning och en på vetenskaplig forskning. Teaterhögskolans breddade uppdrag innebar inte enbart en flyttning av existerande utbildningar utan att de existerande utbildningarna måste tävla om resurser och lokaler med två helt nya institutioner och totalt fem nya utbildningsprogram.

Samarbetet med de finskspråkiga institutionernas lärare och studerande var berikande och ledde bl.a. till att den svenskspråkiga skådespelarutbildningens karaktär och profil blev synlig – också för den svenska utbildningens lärare och studerande som tidigare hade fungerat i en trängre krets. På Teaterhögskolans institutioner för regi och dramaturgi studerade enstaka svenskspråkiga studerande och i mån av möjlighet arrangerades undervisningsproduktioner, som var gemensamma för de svenskspråkiga regi-, dramaturgi- och skådespelarstuderande.

Inom Teaterhögskolan fortsatte den svenska skådespelarutbildningen som en fyraårig utbildning med intagningar av nya studerande vartannat år. Snart stod det klart att Teaterhögskolans lokaler inte räckte till för hela utbildningsutbudet och i synnerhet undervisningsproduktionerna måste finna lokaler utanför skolbyggnaden i Eira. Den svenska institutionens produktioner spelades bl.a. på Yles gamla repetitionslokaler på Sjömansgatan, på Teaterhögskolans andra ”skola” vid Apollogatan, i det gamla befolkningsskyddsrummet vid Helsingegatan, på Kino Helsinki vid Helsingegatan, en biograf som hade blivit en av Teaterhögskolans många scener, i källaren på Sjöekipaget på Skatudden och många andra lokaler som hyrdes per produktion. Den svenska institutionen hade fortfarande sina två lektorat och vid sidan om dessa anlidade institutionen många återkommande timlärare, en del av den finska utbildningens lektorer, speciellt i uttryckstekniska ämnen, och dessutom många gästande regissörer från när och fjärran för projekt och föreställningar. Dessutom har de studerande gjort praktikperioder både på de inhemska scenerna och under senare år också i Norden.

Till biträdande rektorns uppgifter hörde att ansvara för den svenska institutionen, men också leda beredningsarbetet för institutionen för ljus- och ljudplanering som började 1986 och för påbyggnadsexamina 1988. Då Jouko Turkka, professor i skådespelarbete, år 1983 utsetts till rektor för Teaterhögskolan innebar det att biträdande rektors arbetsfält breddades och att den svenska institutionen därmed hade ett uppenbart behov av en professor som kunde ta ansvar för att planera och leda undervisningen vid institutionen. Konflikterna och debatterna kring Teaterhögskolan under slutet av 1980-talet ledde till att skolan inte hade någon rektor efter att Outi Nyttjäjä avgått i januari 1987, vilket ledde till att biträdande rektor Marianne Möller utsågs till tf. rektor fram till 31.7.1988. Som tf. biträdande rektor under åren 1987-1990 fungerade **Johan Simberg**, lektor i scenframställning vid svenska institutionen. Möller lämnade Teaterhögskolan på våren 1989.

Den svenska skådespelarutbildningens professorer leder och utvecklar utbildningen

Då Turkka år 1983 utsågs till rektor för Teaterhögskolan överfördes högskolans enda professur från den finska skådespelarinstitutionen till den svenska och skådespelaren **Asko Sarkola** kallades att sköta professuren under åren 1983-1985.

Från och med 1983 har den svenska skådespelarutbildningen, med undantag av åren 1986-1988, haft förmånen att ledas av en professor, som har haft det konstnärliga och pedagogiska ansvaret för att utveckla den svenska institutionen och dess arbete.

Skådespelaren **Martin Kurtén** fungerade som professor i skådespelarbete under åren 1989-94. Kurtén hade studerat skådespelarkonst i Leningrad och hade översatt en stor del av Stanislavskijs texter till svenska och finska. Under Kurténs tids som professor låg fokus på skådespelarens arbete med rollen, på Stanislavskijs metod med den fysiska handlingens linje och på skådespelarens kontakt med motspelarna.

Kurtén efterträddes av skådespelaren **Dick Idman**, som skötte professuren 1995-2001. Under Idmans period förbereddes den s.k. Bologna-processen, som innebar att man gick till en examensstruktur i två steg som leder till kandidat- och magisterexamen. Bologna-processen och det europeiska samarbetet hade som mål att länderna skulle ha lättförståeliga och jämförbara utbildningssystem.

Samarbetet skulle också göra det lättare för studenter och arbetssökande akademiker att röra sig över nationsgränserna i Europa.

För den svenskspråkiga skådespelarutbildningen innebar den nya examensstrukturen att man år 1998 inledde den nordiska magisterutbildningen i teaterkonst, s.k. NorMa-studier. Teaterhögskolans svenska utbildningsprogram och dess magisterstudier öppnades för sökande från de andra nordiska länderna, som i början av 2000-talet ännu inte hade infört magisterstudier vid de konstnärliga högskolorna. Den svenska institutionen antog magisterstuderande från de nordiska länderna och för dessa utökade magisterstudier och -produktioner engagerades professionella regissörer bl.a. från de nordiska och baltiska länderna, som var något nytt och intressant efter 1990-talets politiska omvälvningar i Finlands närmiljö.

De nordiska NorMa-studerande utgjorde under flera år en fin kontaktyta till de nordiska scenskolorna och det nordiska teaterfältet och gav den svenska skådespelarutbildningen och teaterfältet många impulser.

Dick Idman initierade också ett samarbete mellan utbildningen och Skärgårdsteatern. Det innebar att de studerande gjorde en föreställning som turnerade i skärgården under sommaren. Det gav erfarenhet av turnéverksamhet och nya former av publikkontakt.

År 2000 flyttade Teaterhögskolan till renoverade utrymmen på Aspnäsgatan. Efter det verkade alla utbildningar i Helsingfors i samma utrymmen.

Åren 2001-2003 är en betydelsefull milstolpe i den svenska skådespelarutbildningen. Då utsåg undervisningsministeriet den svenska institutionen till spetsenhet för högkvalitativ utbildning.

Idman efterträddes år 2001 av regissören **Erik Söderblom**, som fungerade som professor fram till slutet av 2009. Söderblom var den första regissören som innehade professuren. Söderbloms fokuserade på den självständiga skådespelaren, som kan sysselsätta sig själv med egna projekt under föränderliga villkor på arbetsmarknaden. Mot bakgrunden av att allt färre skådespelare under 2000-talet har långa fasta engagemang innebar Söderbloms linje en breddning av skådespelarens kompetens utan att ge avkall på skådespelarens grundkunnande.

Hösten 2005 trädde tvåstegsexamen ikraft och utbildningen omfattar efter det fem år – treårig kandidatutbildning och tvåårig magisterutbildning.

År 2011 efterträddes Söderblom av **Dick Idman** för en period på fem år. Idman fortsatte att arbeta med skådespelarens uttrycksmedel och teknik och med produktioner, bl.a. fortsatte samarbetet med Skärgårdsteatern.

Idman efterträddes 2016 av skådespelaren/regissören **Anders Carlsson** från Sverige. Carlsson är utnämnd för perioden 2016-2020.

År 2013 blir Teaterhögskolan en akademi vid Konstuniversitetet

År 2013 bildades Konstuniversitetet genom att sammanföra Teaterhögskolan, Bildkonstakademien och Sibelius-Akademien. Ett av målen med sammanslagningen är att öka kontakterna och impulserna mellan konstarna och utveckla samarbeten mellan de tre akademierna.

Den svenskspråkiga utbildningen firar sina 110 år!

År 2018 firar Teaterhögskolan den svenska skådespelarutbildningens 110 år. Under alla dessa år har ca 550 skådespelare fått sin utbildning, medlen har varierat men målet har alltid varit detsamma: att

utbilda professionella, mångsidiga, kunniga, intressanta, nydanande skådespelare, som tar skådespelarkonsten vidare.

Festen arrangeras i samband med de finlandssvenska teaterdagarna den 18-19 november på Teaterhögskolan.

Källor:

Birgitta Karlsson: "God frejd och dramatisk begåvning"
Svensk skådespelarutbildning i Finland 1908-1979,
Historiska och litteraturhistoriska studier 2000:1
Svenska litteratursällskapet i Finland/SLS

Teaterhögskolans arkiv